

1. Binomul creație-zămislire Cuvintele în sine nu sunt nici urâte, nici rele. Ele îndeplinesc rolul de căraș ai semnificației atribuite, iar *vizitiul* (omul vorbitor) trebuie să cunoască foarte bine capacitatea atelajului, adică sfera și conținutul noțiunilor înmagazinate în limbă:

o magazie

, de altminteri, mereu deschisă și niciodată epuizabilă, dimpotrivă, tot mai bogată și mai savuroasă, pe măsură ce vorbitorul se dedulcește din aromele ei mai vechi și mai noi. Trăim în comunitate, gândim și ne exprimăm în cuvinte. Chiar dacă au fost, sunt și vor mai fi cazuri de abstragere din comunitate – voluntare sau impuse de anumite forțe coercitive, chiar dacă marii înțelepți ai lumii și-au impus lor și discipolilor tăcerea, pe care nu pridideau să o recomande tuturor semenilor, totuși gândirea și monologul interior nu pot fi articulate decât pe noțiuni. Iată motivul pentru care la astfel de oameni rari, tăcerea devine extrem de expresivă, iar rostirea lor scurtă și cumpănită se ridică la rangul de vorbire subtilă și miezoasă. Rostirea coborâtă la subnivelul numit îndeobște vorbărie goală sau trăncăneală, îi caracterizează pe palavragii.

Verbul

a crea

este de-o profunzime amețitoare, iar substantivul

creator

este sacru în conținut și sens, fapt pentru care el își împlinește semnificația primordială doar la modul unic și propriu de Creator. Iată atributul care exprimă plenar și irepetabil dinamismul generos al Celui ce este, iată cuvântul rege din străfundurile căruia s-a întrupat voința de-a fi! Căci creația devine desăvârșită doar în sistemul tridimensional lumină-iubire-viață...

Spre deosebire de alte religii, ca de pildă hinduismul, unde trinitatea Brahma-Vișnu-Shiva se caracterizează prin străduința echilibrării tendințelor opuse, creștinii au parte de-o Sfântă Treime indisolubil unită, acceptată dar imposibil de explicat în termenii rațiunii umane, și de un Dumnezeu al eternei iubiri și armonii.

La nivel uman este rezonabil să se vorbească cu venerație de creație, căci acțiunile și izbânzile omului se ilustrează cel mai bine prin alți termeni, cu adevărat adecvați condiției sale fragile: imitație, născocire sau zămislire.

Deși conștient până la obsesie de slăbiciunea și vremelnicia sa, omul este mereu tentat să-și supraliciteze poziția. În astfel de momente, el merge cu trufia până la răsturnarea raportului dintre Creator și creația Sa, așa încât "cea mai fragilă trestie din Univers" (Pascal) nu se jenează să decreteze moartea lui Dumnezeu (Nietzsche), în speranța absurdă că printr-un asemenea artificiu de imaginație el, supraomul, va ocupa locul rămas vacant.

Pe cine să mai mire atunci că patosul maladiv al încrederii în forțele proprii ajunge să-i joace omului feste dintre cele mai sinistre! Nici nu apucă să se prosterneze în fața soclului comandat de ambiție, că la cel dintâi semnal al durerii și bolii, omul realizează zădărnicia tuturor viselor sale de putere și mărire...

Orgoliul său de făuritor și creator cu pretenția atotumanului, se constituie de cele mai multe ori într-un adevărat handicap în clipele supreme de confruntare cu sfârșitul și nimicnicia umană. De-abia smerenia și iubirea vor stabili punți trainice de legătură între născocirea umană și

creația divină, căci doar în acest chip nevrednicul imitator se va apropia de Creator și i se vor deslui unele dintre tainele creației Sale. Realizările de excepție din cultură și artă, precum și cele din știință și tehnică, nu reprezintă altceva decât încununarea harului pogorât în inimile încinse de dragoste față de Creator, creație și semeni, față de sacru, adevăr și frumos. Numai prin iubire mistuitoare umanul trece prin atotuman spre transuman, iar categoricul binom creație-zămislire, cu sens descensional, ia înfățișarea preafecundului trinom cu vocația desvârșitului: zămislire-jertfă-creație, acesta având sens statornic ascensional.

2.Cuvântul care izvodește și zidește Marile taine ale creației: nașterea, viața și moartea, în general existența a tot ce ne înconjură, s-au constituit în preocupări de căpetenie, atât dintr-o perspectivă sacră, cât și dintr-una profană, fie că respectivele preocupări aveau o acută tentă speculativ-filosofică, fie că se datorau chemărilor de ordin științific. Și, desigur, funcție de poziția adoptată și de calea urmată, concluziile demersului nu pot fi decât ori creaționiste, ori evoluționiste.

Din totdeauna, religiile – înzestrate cu har și iluminare peste limitele obișnuite ale firii, au pledat din toate puterile lor seducător de inspirate, pentru punctual de vedere creaționist, chiar dacă unele dintre ele recurgeau la atotputernicia discutabilă a unor zei locali sau regionali, ale căror năravuri și metehne nu erau cu nimic mai răsărite decât cele ale bieților oameni terorizați de măreția răzbunătoare a nemuritorilor.

Creștinismul, adevărată religie a religiilor, își afirmă distincția și la acest capitol. Supremația și întâietatea lui Dumnezeu este incontestabilă, fapt pentru care

Facerea (Genesa)

se deschide cu cuvintele: “La-nceput, Dumnezeu a făcut cerurile și pământul”. Adică, Dumnezeu fiind totuna cu eternul activ (există și eternul pasiv sau golul, nimicul), El este anterior și superior întregii existențe, căci existența – infinit diversificată, încât nu poate fi nici măcar bănuită de mintea omului! – reprezintă ipostazierea voinței divine în sensul afirmării lui “a fi”.

Fiind dincolo de orice început, Dumnezeu are toate atributele adevăratului Creator, care așează piatra unghiulară a ființării în matricea ei spațio-temporală, adică - așa cum just precizează Genesa -, stabilește un prim reper, un început al creațiunii germinat de fiorul devenirii. Este imposibil de precizat când anume a avut loc acea cutremurare a genunilor neiființei, fiindcă însuși timpul era de-abia atunci smuls din ghearele haosului inițial pentru a fi pus de veghe la hotarul dintre ființă și neiființă, dintre plin și gol, dintre materie și neant.

Oricât ar fi de neastâmpărată, rațiunea are nevoie de coordonate ferme pe care să-și proptească avântul spre elucidare. Ori imposibilul, tot mai dens în zonele bântuite de tainele primordialului, nu se simte bine decât în crisalida netulburată a eternului început, prin urmare își refuză deliciul propriei deslușiri și se sustrage curiozității omului.

De altminteri, cum poți să-L gândești pe Cel ce nu se lasă gândit?! El este Cel ce este, și omului trebuie să-i fie de-ajuns să știe că Dumnezeu se regăsește în întreaga Sa creație și că - totuși - este mai presus de ea, că a-L cunoaște înseamnă a-L iubi și că apropierea pe calea rațiunii este imposibilă, deoarece rațiunea îndopată cu trufie, îngroașă neînțeleșul și-l mută în zona neîncrederii.

Tot în capitolul întâi al

Facerii

se spune că “Duhul lui Dumnezeu se mișca pe deasupra apelor”. În acest mod facem cunoștință chiar cu Duhul Sfânt, acea prezență subtilă și de mare forță spirituală din Sfânta

Treime, despre care se credea la începuturile creștinismului că reprezintă doar capacitatea de înțelegere, implicit de acceptare a preceptelor creștine. Dar scurtul verset de mai sus ne dezvăluie sensuri mult mai profunde ale Sfântului Duh, de-o măreție teofanică, ce-l situează în imediata vecinătate a Tatălui.

Din

Prima Epistolă a lui Ioan

, aflăm care este componența Trinității creștine: “Căci trei sunt cei cari mărturisesc în cer: Tatăl, Cuvântul și Sfântul Duh, și acești trei una sunt (5/7)”. Din această afirmație a lui Ioan, deducem lesne că Fiul este totuna cu Cuvântul. Este o afirmație de cea mai mare însemnătate, grație căreia ni se dezvăluie multe din înțeleșurile ascunse ale creațiunii.

După cum citim în

Genesa

, Dumnezeu a creat într-o manieră imperativă, doar prin capacitatea miraculoasă a cuvintelor: rostește “

Fiat lux!

”, și îndată a fost lumină; spune să se despartă apele de uscat, și dispoziția dată ia chipul definitiv al unei realități ca atare; dorește luminători în întinderea cerului pentru a despărți ziua de noapte, și de îndată au apărut soarele, luna și stelele. Tot așa s-au petrecut lucrurile cu popularea apelor cu viețuitoare și a pământului cu verdeață și cu diverse soiuri de vietăți, și de fiecare dată Creatorul a rămas mulțumit de ceea ce realizase.

Dar dacă luăm aminte la “Întruparea Cuvântului”, titlu cu care se deschide

Evangelia după Ioan,

atunci avem dovada că acele cuvinte primordiale ale creării sunt de fapt Cuvântul. Iar în acest mod se vădește eternitatea Trinității creștine și legătura de-o ființă a Tatălui cu Fiul, Cel născut iar nu făcut. Căci, susține fără putință de tăgadă evanghelistul Ioan: “La-nceput a fost Cuvântul, și Cuvântul era cu Dumnezeu, și Cuvântul era Dumnezeu”. Iar puțin mai jos aduce noi dovezi răscolitoare în sprijinul legăturii indestructibile dintre Tată și Fiul, dintre Cuvânt și faptă: “El era la început cu Dumnezeu. Toate lucrurile s-au făcut prin El, și nimic din ce a fost făcut, n-a fost făcut fără El”.

Cuvântul făcând parte din însăși esența ființei Sale, firește că și după întruparea ca Om, Mântuitorul Iisus S-a folosit neîncetat de cuvinte pilduitoare ori miraculoase, toate având drept scop scoaterea oamenilor de sub povara păcatului, adică izbăvirea lor. Cuvintele Sale aveau forța necesară nu numai să convingă, ci și să mângâie pe întristați, ori să vindece pe suferinzi, atunci când credința acestora se dovedea suficient de puternică. Iar când a fost cazul, Domnul Iisus n-a ezitat să înfăptuiască minuni: a certat marea și vânturile, iar furtuna s-a potolit, ba chiar a îngenunchat moartea prin rostirea doar a două cuvinte:

Talita kumi!

(Scoală-te, fetițo, îți zic!), în cazul fetei lui Iair, ori poruncindu-i lui Lazăr să iasă din mormânt. Cuvântul sub înfățișarea rugăciunilor constituie fundamentul raporturilor cu Atotputernicul. Căci rugăciunile, atât cele de preamărire, cât și cele de mulțumire sau cerere, nu sunt decât niște frumoase și inspirate conglăsurii cu Creatorul.

Când intră în componența unor formule magice, cuvintele dobândesc puteri miraculoase, care fie că ajută la doborârea unor obstacole - ca de pildă faimoasa expresie:

Sesam, deschide-te!

-, fie că ajută unele forțe malefice, atunci când acestea sunt slujite de vrăjitorie și de magia neagră. Celebrul Golem iudaic ilustrează cu prisosință până unde poate să meargă încrederea

În puterea miraculoasă a unor cuvinte oculte, rostite de cineva în măsură și atunci când este cazul. Se afirmă că marele rabin Löw, care a trăit la sfârșitul secolului al XVI-lea în Praga împăratului Rudolf al II-lea, a adus dovezi irefutabile vizavi de Golem, el reușind să însuflă figurina din lut doar prin rostirea acelor cuvinte tainice și cutremurătoare, ce nici măcar nu pot fi suportate de urechile profanilor.

3. Cuvântul care încântă **3.1. Cuvântul care informează** Cuvintele sunt la îndemâna noastră, a tuturor. Sensul și semnificația atribuite de om cuvintelor, au dus la clasificarea acestora în cuvinte uzuale și cuvinte mai rar întrebuințate, cuvinte sacre și cuvinte profane, cuvinte cu încărcătură morală și cele triviale sau imorale, în ultima instanță cuvinte frumoase și cuvinte urâte, respectiv cuvinte puse în slujba adevărului și cele puse în slujba minciunii.

Dar nu toate cuvintele intrate în limbajul comun au claritatea și fermitatea noțiunilor științifice, ca de pildă cele din limbajul matematic. Dimpotrivă, cuvintele curente ale limbii – singure ori incluse în sintagme și expresii -, au mai degrabă predilecție spre polisemie și mișcare decât spre statornicie și precizie. Așa se face că în toate limbile vorbite apar capcane, fie sub forma ambiguităților anevoie de strunit, fie sub forma echivocurilor perfect conștiente de ele, ce-și afirmă dorul de independență și zbenguială până în vecinătatea paradoxurilor, butadelor și sofismelor.

Nu toți marii maeștri în mânăuirea cuvintelor sunt de acord cu clasificările operate și cu etichetarea unora ca fiind atât de indecente, încât au necesitat periferizarea acestora, ba chiar izgonirea lor din limba scrisă, iar în mediile simandicoase până și din limba vorbită, astfel ca pudoarea să fie cu folos apărută și fețele delicate să nu fie obligate să roșescă. Marele scriitor spaniol Camilo José Cela, laureat al Premiului Nobel, a pornit pe cont propriu o adevărată cruciadă în vederea eliberării și reintroducerii în circuitul literar a acelor cuvinte ce sunt decretate a fi rușinoase și imorale, dar care în anumite medii lipsite de prejudecăți, se văd întrebuințate cu folos chiar de către unii dintre persecutorii lor...

Din considerente doar în mod accidental identice, limba și întreaga ei paletă de subtilități reprezintă pentru politicieni și jurnaliști o veritabilă mană cerească. Și unii, și alții utilizează cuvântul, cu sau fără înflorituri, în vederea informării: politicienii pretind că-și informează alegătorii, iar jurnaliștii – chiar și cei care bat apa în piuă, fac mare caz de nevoia informării corecte a cititorilor, ascultătorilor și telespectatorilor.

Atâta doar că politicienii versați se pitesc cu totul în dosul cuvintelor, de nu li se mai vede nici măcar vârful urechilor mișcătoare, pe când cei nedați la rindea se folosesc de cuvânt ca de o bâță. Mă grăbesc să precizez că bâțele în cauză nu sunt întrebuințate nici măcar de cei mai inabili politicieni pentru a sparge vasele din bucătăria marii politici. Nici vorbă de așa ceva, știut fiind faptul că ea îi hrănește pe toți. Că doar și porcul, cât îi el de porc, se scârnăvește uneori în troacă, însă are grijă să nu și-o spargă...

Și iac-așa butucul nerindeluit zis politician, ține de un capăt al bâței, iar celălalt capăt îl îndreaptă spre jurnalist. Dacă acesta apucă de capătul liber, se cheamă c-a avut loc un dialog civilizat și că cetățeanul a fost informat corect. Dacă însă refuză să ia ceea ce i se oferă într-un autentic spirit democratic, respectiv celălalt capăt al cuvântului-bâță, ei bine, în acest caz se pot ivi două situații: fie că bâța, ținută doar de gura politicianului, va începe să bâțâie sub șuvoiul cuvintelor țâșnite din gura jurnalistului nemulțumit de ofertă, fapt care-i va delecta pe cititori sau ascultători, fie că jurnalistul pur și simplu va smulge ciomagul din mâna, pardon, din gura politicianului, și dus de elanul frondei sale, îl va roti cu putere peste capul întregii politici

incriminate, dar având mare grijă să n-o atingă la mir. Firește, nu va trece mult timp și simbioza va fi refăcută, pentru că într-o societate civilizată, echilibrul și colaborarea sunt armele secrete ale progresului profesional și financiar, atât pentru politicieni, cât și pentru jurnaliști.

3.2. Cuvântul care vrăjește Pentru cineva scârbit până în măduva oaselor de minciună, ipocrizie și nedreptate, soluția salvatoare n-o constituie nicidecum ba ambiția și îndârjirea ridicate până la cota lui “vă arăt eu vouă, de-aș ști că mor”, ba descurajarea și nepăsarea coborâte la nivelul paharului de alcool. Soluția tămăduitoare pentru sufletul suferind consistă atât în statornicia credinței, cât și în balsamul pus la dispoziție de artă și literatură. Dar dacă unele din faimoasele producții ale artei, cum ar fi cele din sculptură, arhitectură sau pictură sunt aproape inaccesibile pentru mulți dintre noi, cartea suplinește cu o bună aproximație acest neajuns. În plus, prin cuvântul tipărit ni se revelează cunoștințe și icoane ale aspirației artistice spre desăvârșit, care trec peste granițele nestatornice ale informației, întrucât literatura de calitate vizează absolutul întruchipat în adevăr, bine și frumos.

Întreaga literatură de înaltă ținută artistică își adjucează valoarea prin căutarea cuvântului “ce exprimă adevărul”, prin șlefuirea neconținută a formei de exprimare și prin transmiterea mesajului estetic către consumatorul de artă cu ajutorul imaginilor înzestrate cu o mare forță de sensibilizare și sugestionare. Iată motivul pentru care mesajul artei în general, cel al literaturii în special, este net superior mesajului strict informativ al jurnalisticii: el este un mesaj ce poartă marca frământărilor sufletești ale artistului și care, prin canalul nepuizabil al operei zămislite, realizează superbul dialog estetic al sufletelor averse de valori cardinale.

Producțiile de mare forță artistică (de pildă, cărțile) sunt socotite a fi bune. Este un termen imprecis, dar nu într-un totu deplasat și lipsit de semnificație, dacă avem în vedere faptul că în filosofia Greciei antice, termenul

kalokaghaton

(kalon = frumos, aghaton = bine) reflecta legătura inseparabilă dintre bine și frumos, dintre etic și estetic.

Deși aprecierile sunt împărțite, funcție de capacitatea de înțelegere, de sensibilitatea și de starea sufletească a receptorului, nu se poate să nu fim de acord că literatura bună încântă și impresionează pe cititor, în anumite situații până la retrasarea frontierelor geografiei sale mentale și spirituale.

Iar marii povestitori ai lumii, prin harul cu care au fost dăruți, ne plimbă cu barca încântării pe apele vrăjite ale desăvârșitei desfătări sufletești. Desigur, este de-a dreptul riscant să cauți a face o distincție clară și categorică între artistul scriitor și artistul povestitor. Negreșit că un mare povestitor este în același timp și un artist înzestrat, chiar dacă nu se poate vorbi de o regulă generală potrivit căreia - așa cum se va vedea în continuare -, marii povestitori să fie totodată scriitori de geniu. Reciproca este departe de-a fi adevărată, întrucât multe genii ale literaturii universale, îndeosebi avangardiști ai secolului 20, precum Franz Kafka, Marcel Proust ori James Joyce, au atât de puțin de-a face cu standardele povestitorului clasic, încât după șocul și buimăceala începutului, te cuprinde mirarea în fața tehnicilor de narare adoptate, care se abat cu atâta vehemență de la procedeele tradiționale.

Iată de ce lucrările acestor scriitori ne par ba absurde, atunci când eroii lor se simt absorbiți până la pierderea identității de malaxorul absurdului din jur (Kafka), ba înțesate cu descrieri exagerat de ample și supărător de întortocheate, atunci când scriitorul urmărește meandrele psihicului și ale gândului (Proust), ba confuze în neliniaritatea acțiunii și derutante prin

frecvențele incoerențe ale personajelor, atunci când scriitorii caută să exprime vălmășagul interior prin procedeul compactizării timpului (James Joyce, Malcolm Lowry).

O atare distincție poate fi operată chiar și în cazul unor titani ai literaturii universale, precum L.N.Tolstoi și F.M.Dostoievski. Ambii au realizat opere de-o importanță covârșitoare pentru cultura universală, ambii au atins apogeul ca artiști, unul pe o cale apolinică (Tolstoi), celălalt (Dostoievski) pe o cale dionisiacă. Dar nici unul dintre ei n-a fost doar povestitor în adevăratul sens al cuvântului, cu toate că marele Tolstoi nu și-a dezmințit nicicând chemarea înspre claritate și dulceața limbii, nici în scrierile de tinerețe, nici în marile romane ale deplinei maturități artistice:

Război și pace

, respectiv

Anna Karenina

. Vâna de povestitor răzbate mai de grabă din adorabilele povești scrise pentru copii, ca și din tulburătoarele nuvele scrise la bătrânețe:

Părintele Serghi

, dar mai ales minunea de frumusețe și prospețime intitulată

Hagi Murad

. Romanul

Învierea

, asemeni tuturor celorlalte romane, "sacrifică" farmecul povestirii în favoarea documentației și a temei sociale de mare gravitate (libertinajul tinerilor nobili, prostituția, transfigurarea morală a personajelor principale), pe care o urmărește cu perseverență și o dezbate cu pasiune.

În ceea ce-l privește pe Dostoievski, se știe prea bine că întreaga lui operă se concentrează pe problematica existențială a rușilor contemporani, problematică abordată din perspectivă filosofică și psihologică. Temele atacate fiind de-o gravitate alarmantă pentru om în general, pentru viitorul Rusiei în special, Dostoievski – parcă prevăzându-și sfârșitul survenit în plină maturitate artistică -, s-a grăbit ca nimeni altul dintre confrați să se achite într-un mod pilduitor de mulțimea sarcinilor pe care și le-a asumat atât ca scriitor, cât și ca om.

Iar graba răzbate din absența cizelărilor limbajului și din ardoarea cu care urmărea salvarea a tot ce dovedea o cât de slabă pâlpâire umană. Este de la sine înțeles că frenezia dostoievskiană întru atingerea scopurilor propuse, nu făcea casă bună cu povestirea cuminte și tihnită, și asta deoarece stilul său sobru și incisiv, refuza să zăbovească în fața nesfârșitelor tablouri ale naturii, ca și în fața unor icoane ale dragostei ce nu vizau în mod preponderent sacrificiul și mântuirea. Iată motivul pentru care romanul

Umiliți și obidiți

, cel mai sentimental roman dostoievskian, tratează eșecul dureros al dragostei desfătare ce învâlvorase inima și mintea Natașei Ihmeneva pentru nevolnicul Alioșa, pentru ca în final, din cenușa egoismului uman (chiar atunci când aceasta ia chipul înșelător al iubirii mistuitoare), să apară dragostea jertfă, singura dragoste mereu vie și cu adevărat izbăvitoare.

...Neîndoios, repet, că-i foarte dificil, poate că de-a dreptul riscant, să faci distincție între scriitorul artist și scriitorul povestitor. Este la fel ca și când un fin cunoscător ar prefera calul pur sânge unuia de rasă...Și totuși, chiar în marile literaturi, unde s-au afirmat mulți slujitori ai cuvântului ce și-au finisat neconținut stilul și și-au urcat măiestria exprimării până în vecinătatea perfecțiunii, chiar aici identificăm artiști mai degrabă cu vocația povestitului decât cu cea a profunzimii ori a amplitudinii temelor abordate.

Făcând această afirmație, nu-i am în vedere în mod prioritar pe povestitorii de meserie, gen

H.Cr.Andersen, frații Grimm ori Petre Ispirescu, ei înșiși remarcabili artiști de-o factură aparte – cea a basmului “veșnic tânăr și ferice”, ci gândul mă poartă la harul inegalabil al acelor artiști care narează scene de viață cu ușurința cuceritoare cu care oamenii obișnuiți se mișcă, respiră și mănâncă.

Astfel, pentru că tot am amintit de literatura rusă, primul mare povestitor al acestei uriașe literaturi, din

Mantaua

căruia vor ieși adevărați titani, este inegalabilul Nikolai Gogol. Sigur că pașii acestuia au fost exemplar îndrumați de geniul tutelar al lui Pușkin; sigur că Pușkin reprezintă piscul cel mai înalt al slovelor rusești din toate timpurile, deoarece harul lui din poezie și proză i-a fost înveșnicit prin favoare divină. Dar tot așa de sigur este că Gogol nu și-a dezmințit excepționala înzestrare de povestitor – ba sarcastic, ba duios, dar mereu irezistibil și actual -, nici în grațioasele scrieri ale tinereții -

Serile în cătunul de lângă Dikanka

, nici în cele de mai târziu:

Taras Bulba

,
Cum s-a certat Ivan Ivanovici cu Ivan Nikiforovici, Nasul sau Mantaua

, pentru ca în comedia

Revizorul

și mai ales în poemul epic

Suflete moarte

el să atingă adevărate culmi privind misiunea artistului în societate și meșteșugul înaripat al acestuia de-a le transmite semenilor opiniile sale.

Pușkin și Gogol au constituit un model pentru urmași și în ceea ce privește literatura populară rusă cu excepționalele ei băline, acest nesecat izvor de inspirație, care le-a conferit

artiștilor-povestitori încredințarea că literatura rusă nu poate să aibă decât un singur personaj, cu nenumăratele lui ipostaze – sufletul rusec, nesfârșit aidoma stepei cu care se înfrățește!

Cu toată aparenta sa îndepărtare de problematica rusă a vremii din pricina călătoriilor întreprinse și mai ales din pricina șederii sale îndelungate în străinătate, Ivan Turgheniev a rămas rus get-beget până la moarte. E adevărat că se simțea atras de confortul și civilizația Apusului, îndeosebi de spiritualitatea și civilizația franceză. Dar tot atât de adevărat este că, occidentalist până în vârful unghiilor, el ar fi dorit cu aprindere ca Rusia să-și rezolve gravele probleme de esență feudală cu care se confrunta, așa încât, sub înfățișarea acelei troici în zbor, imagine cu care se încheie prima parte a poemului gogolian, ea să se impună în concertul țărilor europene și ale lumii.

În toate scrierile sale:

Povestirile unui vânător

, respectiv romanele:

În ajun, Fum, Un cuib de nobili, Părinți și copii, Destelenire

, Turgheniev se vădește un artist de-o rară sensibilitate, dotat cu un desăvârșit simț al echilibrului construcției și al armoniei limbii utilizate. Dacă la aceste însușiri mai adăugăm farmecul răscolitor al narațiunii și tehnica dozării efectelor, avem pe de o parte explicația enormului succes al scrierilor sale încă de la apariție, atât în țară cât și în străinătate, pe de altă parte dobândim cheia înțelegerii interesului mereu viu stârnit de prospețimea operei turghenievienne.

Dar pentru a nu abuza de răbdarea cititorilor, voi aminti doar încă două nume consacrate de povestitori din literatura rusă mai apropiată zilelor noastre, deși este greu de spus căruia dintre marii scriitori ruși și sovietici (Ivan Goncearov, Maxim Gorki, Mihail Șolohov, Ilf și Petrov, Mihail Bulgakov, Andrei Bitov) nu i se poate atribui acest calificativ.

Asemeni lui Turgheniev, Ivan Bunin, ultimul clasic rus, a trăit și a creat în străinătate. Dar dacă Turgheniev a făcut-o din capricii specifice condiției sale de nobil înstărit, la Bunin – aristocrat contemporan cu suita de dezastre generate de ascensiunea bolșevismului, refugierea în străinătate a fost o necesitate impusă de împrejurările dușmănoase, nicidecum un capriciu datorat plictiselii. Întreaga opera a lui Bunin, pentru care a fost răsplătit cu Premiul Nobel, este străbătută ca de un fir roșu de nostalgia după trecut și este marcată de tristețea pierderii a ceva nespus de drag în urma emigrării.

Scrierile sale, în rândul cărora se remarcă nuvela de mari dimensiuni

Satul

, nuvelă de un realism sumbru și deprimant, sunt parcă fragmente ale unei simfonii sfâșietor de nostalgică după un trecut de neuitat, dar și tablouri uimitor de precise, desenate cu creionul dorului de țară și împlinite cu culorile aleanului. Incontestabil că în precizia descrierilor Bunin se dovedește cehovian, pe când în lirismul evocării “cuiburilor de nobili”, el își vedește filiația turghenieviană.

Din scriitorii sovietici, cred că cel mai înzestrat narator se dovedește kirghizul Cinghiz Aitmatov. El a făcut din plin dovada formidabilului său talent de povestitor încă de la apariția splendidei nuvele

Geamilia

, adevărat poem închinat dragostei atotbiruitoare, atunci când ea apropie inimi simple și suflete curate. Nuvela a cunoscut nenumărate traduceri și reeditări, și despre ea Louis Aragon opina că este “cea mai frumoasă poveste de dragoste din lume după Romeo și Julieta”.

Talentul de povestitor înăscut al lui Aitmatov iese în evidență și din scrierile sale de maturitate, precum romanele

O zi mai lungă decât veacul

și

Eșafodul

, unde încântarea cititorului este ținută trează atât prin fluenta istorisirii și prin suplețea criticilor la adresa regimului totalitar, cât și prin fermecătoarele povestiri inserate în curgerea acțiunii.

Chiar dacă romanele, îndeosebi

Eșafodul

, lasă de dorit în privința unității clasice de acțiune, ele oferă o lectură agreabilă și instructivă prin simbolurile la care recurge autorul și prin gustul delicios cu care cititorul rămâne după parcurgerea unui ansamblu de povestiri cu o mare forță sugestivă.

*

Ceea ce am menționat vizavi de literatura rusă, rămâne într-un tot valabil în cazul oricărei literaturi. Și pentru a nu o lungi prea mult, voi menționa din literatura franceză – o altă literatură impresionant de vastă și profundă, doar patru nume, din care trei de primă rezonanță, lor potrivindu-li-se din plin epitetul de geniali povestitori: Guy de Maupassant, Alphonse Daudet și Anatole France.

Călăuzit de Gustave Flaubert, marele său maestru și protector, Maupassant s-a impus în peisajul literar al Franței sfârșitului de secol 19, încă de la publicarea primei sale scrieri importante, nuvela

Bulgăre de seu

. Firește că pentru a atrage atenția criticilor vremii și pentru a stârni entuziasmul lui Émile Zola, Guy de Maupassant avea nevoie de ceva mai mult decât de sprijinul lui Flaubert. Iar acest ceva – de altminteri, esențial! – era harul său de povestitor și scriitor, har prin care, după cum pe bună dreptate s-a spus, “Maupassant povestea cu ușurința cu care ar fi cules mere în ținutul său de baștină Normandia”.

Harul odată pus la treabă, Maupassant - și împreună cu el o mulțime de cititori – a avut bucuria ca în decurs de 12 ani (din 1880 până în 1892) să-și vadă eforturile concretizate în șase romane (capodopera incontestabilă fiind

Bel-Ami

) și într-o impresionantă colecție de nuvele, schițe și povestiri, prin care a preluat ștafeta nuvelei franceze de la celebrii săi înaintași: Balzac și Mérimée, pentru a o ridica pe niște culmi imposibil de anticipat înainte de a-și începe cursa contra cronometru pe arena literelor franțuzești. Atât talentul lui Maupassant de povestitor, cât și vigoarea sa portretistică sunt incontestabile, chiar dacă unii au văzut în el doar un sentimental (e drept, romanul

O viață

cam “păcătuiește” prin sentimentalismul său dens), iar alții, opriți la poarta de intrare spre arta sa, i-au apreciat doar ironia și duiosia.

Talentul de povestitor al lui Alphonse Daudet este prezent în întreaga lui operă. Dar se vedește mai ales în delicatele povestiri din tinerețe, cuprinse în volumul

Scrisori din moara mea

, ca și în alte două volume care i-au desăvârșit meșteșugul și i-au întărit faima:

Povestiri de luni

și seria peripețiilor lui Tartarin din Tarascon.

Dar dacă primul ciclu de povestiri -

Scrisori din moara mea

dezvăluie cu predilecție tristețea și fiorul nostalgic al autorului după natura și tradițiile provensalilor, fapt pentru care profundul lui lirism își găsește împlinire în stilul descriptiv, în

Povestiri de luni

adoptă un stil sobru și direct, adică întru totul potrivit atât dramelor cât și situațiilor comice (precum cea cu “eroii” tarasconezi) generate de războiul franco-prusac din 1870-1871, pentru ca în ciclul

Tartarin din Tarascon

să-și dezlănțuie ironia dusă până la sarcasm împotriva suficienței, fanfaronadei și a ridicolei onorabilități burgheze.

Căci, după cum afirma Émile Zola, lacrima și ironia reprezintă cele două arme de mare efect ale lui Daudet, în care – putem adăuga fără teama de-a greși -, înoată lirismul tinereții și dulceața limbii meșteșugite.

Anatole France, un alt mare corifeu al literaturii franceze, se dovedește un demn urmaș al lui Maupassant, nu numai prin arta narării fără cusur, ci și prin finețea ironiei cu care-și creionează personajele, ori trasează conturul simpatetic al unor situații, ca de pildă cele referitoare la scandaluasa “afacere Dreyfus” din romanul

Istorie contemporană

. De fapt este destul de riscant să vorbești de romanele lui Anatole France, în urma unei juste comparații cu linia clasică a acestora, atunci când autorul își arată dezinteresul total față de organicitatea cărții, iar ea (cartea) se prezintă ca un admirabil buchet de narațiuni, ce-și caută

unitatea mai degrabă în mânuirea divină a limbii decât în armonia ideilor directoare.

Deși mult mai puțin cunoscut și cu o anvergură a operei mai puțin impetuoasă, consider că din galeria povestitorilor de primă mărime nu poate fi omis Villiers de l'Isle-Adam. Căci

Povestirile crude și insolite

, o adevărată feerie a întâmplărilor din diverse medii și epoci, fac din autor un maestru al genului scurt. Cehovian în atenția acordată banalului, Villiers rotunjește realul prin atracția sa spre fantastic și insolit.

*

Dar, mă rog, care literatură nu-și are marii ei povestitori? Literatura română îl are pe incomparabilul Ion Creangă, pe desfătătorul Mihail Sadoveanu, pe preacucernicul Gala Galaction și pe remarcabilul Panait Istrati, cu tot atât de remarcabilele lui peregrinări, amintiri și născociri despre potențați și haiduci.

Într-o vreme când pe alte meleaguri așternerea slovelor de-abia își ȳtea capul din scutece, Italia deja bătea la porțile nemuririi prin

Decameronul

lui Giovanni Boccaccio. E drept că unele dintre picantele lui povestiri își au izvorul în literatura antică, precum cea cu femeia necredincioasă ce-și ascunde ibovnicul în butoi, și care i-a fost inspirată lui Boccaccio de întâmplarea similară din romanul

Măgarul de aur

al lui Apuleius. Dar faptul acesta nu prejudiciază cu nimic hazul artistic al narațiunii, întrucât întâmplarea – repovestită cu mijloacele proprii și adaptată moravurilor tot așa de libertine ale timpului, se integrează perfect în arhitectura cărții.

Între numeroșii urmași ai lui Boccaccio, o mențiune specială merită iscusitul călugăr Matteo Bandello, cu divina dulceapă a limbii sale, răspândită pretutindeni în cele peste 200 de nuvele dedicate mărimilor vremii.

În ceea ce privește literatura hispanică, este ea altceva decât o povestire interminabilă (fiind circulară, precum pământul pe care-l îmbrățișează!), despre înțelepciunea și nebunia lui Don Quijote, despre vorbirea miezoasă a lui Sancha Panza și pățaniile sale hazoase, despre legătura de nezdruccinat dintre cei doi eroi? Nici nu-i cu putință altminteri, deoarece unitatea celor doi este chiar chipul spiritual al lui Cervantes, reflectat în oglinda veșniciei, ori – după cum se știe – Cervantes reprezintă chintesenta picarescă a spaniolilor, așa cum, după expresia inspirată a lui Petre Țuțea, Eminescu constituie pentru noi românii “o sumă lirică de voievozi”.

Iar pramatiile de

pizaro

au traversat mările și oceanele în căutare de noi ținuturi, pentru a deveni președinți ori saltimbanci, bogați ori săraci, luptători împotriva fărădelegilor ori, dimpotrivă, făptuitori de fărădelegi. Și pretutindeni duceau cu ei pe Don Quijote și Sancho Panza, pentru că inimile lor clocoteau de catolicism, iezuitism și cervantism. Căci, afirmă cu tărie Miguel de Unamuno în

Viața lui Don Quijote și Sancho

, Don Quijote este un simbol al Spaniei, filosofia lui este filosofia mistică a Spaniei, iar el este un lisus spaniol și un erou asemeni Cidului, și asta întrucât întruchipează idealul cel mai uman, anume idealul eroismului tragic. Donquijotismul fiind nemuritor, pe bună dreptate exclamă Unamuno la moartea cavalerului: “Trăiască Don Quijote mort!”

Mergând mai spre nord și încercând cu sfiala datorată purității și măreției să pătrundem în templul literaturii germane, va trebui să trecem pe sub arcul de triumf înălțat la cote amețitoare de către titanismul lui Goethe și Schiller. Firește, căutările faustice ale lui Goethe în multe din

domeniile curiozității umane, olimpismul izvodirilor sale lăsate moștenire omenirii, la fel ca și tulburătorul poem schillerian de-o nesecată emoție artistică, reprezintă încântătorul subiect al unei povestiri fără sfârșit despre om și aspirațiile sale de împlinire cu ajutorul valorilor cardinale. Căci o asemenea temă fascinantă se constituie într-o prețioasă rezervă, care – într-un context adecvat și îmboldită de patosul inspirației – poate dobândi nebănuite contururi de lumină și cunoaștere... Pentru a fi pe deplin în ton cu capitolul de față, din numeroasele nume sonore ale literaturii germane, voi menționa doar două: E.T.A.Hoffmann și Paul Heyse. Deși situați în epoci diferite și creatori ai unor stiluri distincte, ei se aseamănă prin măiestria decupării unor scene din viață, prin fluenta narării și prin emoția stârnită în cititor de vraja exprimării fără cusur. Autorul nemuritorului

Motan Murr

simțea atracție spre fantasticul de natură romantică. Dar un fantastic lejer și firesc, cu personaje zoomorfe doldora de umanism și înzestrate cu un adorabil simț critic, încât cititorul se simte captivat de la primele rânduri hoffmanniene și participă din toată inima la magistrala intrigă țesută de autor.

În ceea ce-l privește pe Paul Heyse, laureat al Premiului Nobel, ei bine, talentul lui de povestitor înnăscut (este de-a dreptul fermecător prin eleganța stilului și simplitatea acțiunii!), de adevărat vrăjitor în mânuirea cuvintelor atunci când își propune să creeze o atmosferă de epocă și să transmită o anumită stare emoțională, acest talent este atât de răscolitor și efectele sunt atât de bine dozate, ca de pildă în superbe și tot atât de tragicele nuvele

Andrea Delfin

și

Măgărița

, încât cititorul realmente simte că-și pierde răsuflarea și bătăile inimii i se iuțesc atunci când ajunge cu lectura la momentele cheie ale acțiunii, realizate prin “teoria șoimului” ce i-a fost inspirată lui Heyse de o nuvelă a lui Boccaccio.

*

În pofida enormelor lejerități admise în exprimare și a prefacerilor practicate în stil de către corifeii secolului 20 ai literelor englezești (James Joyce, Virginia Woolf, Malcolm Lowry), prefaceri datorate încercărilor autorilor de-a cotrobăi cu mai mult folos decât alții prin mintea, sufletul și gândurile personajelor, în pofida acestor înnoiri, deci, literatura engleză nu este altceva decât un miracol shakesporean. Toată literatura anterioară converge spre Shakespeare și din el iriază tot ce s-a zămislit de preț (nu doar în arhipelagul britanic!), căci Shakespeare este unic și irepetabil, un părinte al titanilor, care primiseră misiunea divină de-a zgudui cultura lumii și de-a o așeza pe coordonatele umanității și universalității.

Scriitorii englezi, mulți ca frunza și iarba, se remarcă atât prin savoarea stilului, cât și prin ironia autentic britanică, poate nu întotdeauna suficient de fină și iscusit mânuită, însă mereu stând la pândă printre rânduri. Iar maniera britanică de-a scrie, în chip firesc a fost adoptată de scriitorii din fostele colonii. Așa se face că americanii, de pildă, prea puțin înzestrați cu povestitul și ironia, prin harul și verva satirică a lui Mark Twain și-au văzut visul cu ochii: ambele însușiri, îndelung râvnite la foștii lor stăpâni, au început să joace tontoroii în propria lor băătăură...

În mod cert, cel mai talentat și mai succulent povestitor din literatura engleză este William Somerset Maugham, narator de excepție, care pe bună dreptate a fost considerat un adevărat Maupassant al britanicilor. Mărturie în acest sens stau nu numai nenumăratele lui povestiri, toate excelând prin ușurința exprimării și curgerea acțiunii, dar și romanele, unele extrem de grațioase, ca de pildă

Vălul pictat

- și aceasta în pofida elementului adulterin și morbid pe care-l conține, altele mai greoaie, precum romanul autobiografic

Robie

, ori mai dense și mai aproape de maturitatea artistică a scriitorului, așa cum putem să ne dăm seama în

Plăcerile vieții

.

Cel de-al doilea scriitor britanic, care cu certitudine nu poate lipsi din galeria marilor povestitori, este Graham Greene. Autor a mai multor romane, unele de cea mai aleasă factură polițistă (

Omul nostru din Havana, Ucigașul plătit

), altele dezbatând probleme majore ale omenirii: dictatura președintelui haitian Papa Doc Duvalier în romanul

Comedianții

, ori războiul din Vietnam în romanul

Americanul liniștit

, Graham Greene se dovedește în fiecare din scrierile sale stăpânul unui stil sobru, epurat de orice artificii inutile, precum și mânuitorul unui limbaj curat, simplu și foarte expresiv.

*

Literatura scandinavă și-a înălțat armătura pe fundamentul nemuritoarelor

sagas

, motiv pentru care poveștile și povestitorii se simt pe aceste meleaguri ca-n sânul lui Avraam.

Norvegia în întregime se reflectă în impozanta statură al lui Björnsterne Björnson, atât ca om voinic, dinamic și sociabil (marele critic danez Georg Brandes îl definea drept “un geniu cu brațele deschise”), cât mai ales ca scriitor înzestrat cu un talent viguros precât un urs (de altfel, numele fiarei se reflectă de două ori în numele scriitorului!), profund atașat de natură, patrie, semeni și tradiții. Disponibilitățile de povestitor ale acestui mare scriitor (laureat al Premiului Nobel și poet național alături de Henrik Ibsen) se vădesc cu prisosință în povestiri precum

Arne, Flăcăul vesel

sau

Fata pescarului

, unde – asemeni lui Andersen și altor scriitori scandinavi, nu ezită să ne prezinte o natură animizată, adică o natură de basm, în care nordicii se simt perfect integrați.

Dar dacă Norvegia avea nevoie de luptători aidoma lui Björnsterne Björnson în vederea atingerii țelului suprem – separarea Norvegiei de Suedia, ceea ce s-a și întâmplat în urma plebiscitului din 1905, în Suedia, firea pătimașă și dezlănțuită a lui August Strindberg n-a avut câștig de cauză în confruntarea cu firea calmă, duioasă, de povestitoare cuminte a Selmei Lagerlöf, iar scriitoarea – mult mai modestă în plan artistic și în dezbaterile ideilor fundamentale ale omenirii, a intrat totuși în posesia Premiului Nobel. (N.B. Dacă Strindberg este cel mai admirat scriitor suedez, Selma este cu certitudine cea mai iubită!)

Formidabilul apetit al Selmei Lagerlöf pentru basm, pentru poveste în general, la fel ca și irezistibila atracție exercitată asupra scriitoarei de către natură în general, de natura animizată în special, toate acestea sunt reflectate cu multă simțire artistică de întreaga ei operă, cu deosebire de

Povestea lui Gösta Berling

și de

Minunata călătorie

a lui Nils Holgersson, acest adorabil Ulise suedez. Căci, lucru vrednic de-a fi semnalat, romanele Selmei Lagerlöf sunt de fapt false romane! Ele sunt niște încântătoare basme, redactate cu mijloacele romanului și extinse la dimensiunile acestuia...

Pentru că subiectul în dezbatere riscă să ia proporții de-a dreptul monstruoase și pentru că oricum n-are șanse să-i mulțumească pe cusurgii, ba dimpotrivă, mă grăbesc să închei, nu înainte de-a aminti încă vreo câțiva povestitori îndrăgiți, cu toate că – recunosc – numele lor n-au rezonanța celor de mai sus. Astfel, în literatura austriacă merită menționați Adalbert Stifter și Ferdinand von Saar, în cea poloneză Boleslaw Prus, în literatura argentiniană Jorge Luis Borges și Adolfo Bioy Casares, în uriașa literatură chineză U Ceng-en și Ba Jin, iar în cea japoneză Yasunari Kawabata. De altminteri, cu excepția austrieșilor și a polonezului, în cartea

Ofensiva sensurilor

am făcut anumite aprecieri asupra tuturor celor care pe acest final sunt doar amintiți.

CITITI

[AICI](#)

PARTEA A DOUA A ARTICOLULUI.

AUTOR: GEORGE PETROVAI

www.sighet-online.ro